

YENİ ZELANDA TERÖR SALDIRISI ÖZELİNDE İSLAM KARŞITLIĞI *ANTI-ISLAMISM IN NEW ZEALAND TERRORIST ATTACK*

Huriye YILDIZ, Selçuk POLAT, İnci ÇAKIR*

ÖZET

İslam karşıtlığı, nefret, ayrımcılık ve düşmanlık biçimi olarak yüzyıllardır süregelen bir meseledir. Zaman içinde İslam karşıtı eylemler, ayrımcılık yasası, yabancı düşmanlığı kapsamında “İslamofobi” gibi isimler almış olup, günümüzde bu sorun hoşnutsuzluk ve fobinin hatta düşmanlığın bile ötesine geçmiştir. Gelinen son noktada bu hoşnutsuzluk ve nefret, “bütünüyle bir dinin temel ilke ve esaslarının problemlili olduğu ve onun toptan reddedilip yok edilmesi gerektiği” düşüncesini içeren “İslam karşıtlığı” haline dönüştüğü görülmektedir.

Bunun son örneği ise, 15 Mart 2019 Cuma günü Yeni Zelanda’da Cuma namazı sonrasında vuku bulan terör saldırısıdır. Bu terör saldırısının öncesi ve sonrasındaki hazırlayıcı dinamiklere baktığımızda, İslam karşıtlığı içeren bir saldırı olduğu apaçık görünmektedir. Saldırının, terör eylemi öncesinde yayımlanmış olduğu 73 sayfalık manifestoda çok sayıda İslam karşıtlığı içeren semboller, düşmanca ve nefret içeren söylemler bulunmaktadır. Bunlardan birine değinmek gerekirse ilgili metinde İslam dini ve Müslümanlar hakkında İslam’ın başka bir inanç gibi olmadığı

ABSTRACT

Anti-Islamism has been issue for centuries as a form of hate, discrimination and hostility. In that period, anti-Islamic actions have called the names like Islamophobia with in the scope of xenophobia and prohibition of discrimination. Today this issue go beyond the disapprobation and phobia even hostility. In the last point, It’s understand that it turned out a completely anti-Islamism that includes a required idea that “the basic principles and rules of the religion all wrong and it must be denied and exterminated”

The last example of this is the terror attack where occurred in New Zealand a after prayer, Friday, March 15, 2019. If we look at the preparatory dynamics pre and post of this terror attack, It’s absolutely clear that this is a terror attack that contains anti-Islamism. In the 73 paper manifesto that had been released by the attacker before terrorism act has discourses which contain hostile, hateful words and lots of anti-Islamic symbols. In one of these, there is a statement about İslam and muslims is that “The truth is that İslam is not like any other faith. It’s the religious equivalent of fascism. And the members of this sa-

* Huriye YILDIZ, İnci ÇAKIR, Selçuk POLAT-Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları ABD. Tezli Y.L. (Mezuniyet: 2016.2017.2015)

ve Faşizmin dini eşdeğeri olduğundan bahsedilmektedir. Bununla yetinmeyip daha ileri gidilerek, bu “vahşi inanca mensup olanların” tamamının katil olduğu da ileri sürülmektedir.

Bu makaleye konu olan insan hakları problemleri, genelinde Batı'nın egemen devletlerinin, kendi toplumlarında siyasi çıkarlarına yönelik ideolojik kazanımlar elde etmek, diğer toplumlar üzerinde ise sosyal ve psikolojik sınırlarını genişletmek için türettiği İslam karşıtlığının bir tezahürüdür. Yeni Zelanda Terör Saldırısı özelinde ise; batı toplumlarında yükselen İslam Karşıtlığının, siyaset ve medyanın da desteğiyle âdeta bir kargaşa ve propaganda malzemesi yapılarak, tek tek kişilerin saldırılarına ve organize terör eylemlerine nasıl dönüştüğünün en son örneği görülmektedir. Bu bağlamda Yeni Zelanda terör saldırısının, medyatik ve popülist yaklaşımlardan bağımsız olarak, İslam karşıtlığının sebep ve sonuçları ekseninde, “felsefi ve etik temelli insan hakları açısından” değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Yeni Zelanda Saldırısı, İslamofobi, Terör, Medya

vage faith are not just murderers under the present circumstances. Because it doesn't make them (the others) innocent”

The human rights problems at this article are the sign of anti-Islamism that got by the dominant countries of the West the obtain ideological earning for their political interest in their society and to expand the social and psychological border against to other societies. The New Zealand terror attack is the last example of the anti-Islamism that increase in the west societies cause either personel attack or organized terror actions with the support of west politics and media. In this context, it's aimed that the New Zeland terror attack is be judged the point of causes and results of anti-Islamism “in the perspective of philosophical and ethics-based human rights”, freely mediatic and populist behaviors.

Key Words: Human Rights, New Zealand Attack, Islamophobia, Terror, Media

GİRİŞ

1. İslam Karşıtlığı Nedir? Ne Değildir?

Geçmişte yaşanan ırkçılık, ayrımcılık, nefret gibi insan hakları ihlalleri, teknolojinin gelişmesi ve medyanın da etkisiyle 21. yüzyılda farklı boyutlarla karşımıza çıkmaktadır. Yakın zamanda gerçekleşen katliamlar, soykırımlar vb. insan hakları sorunları bakımından değerlendirilecek olursa, bunların en önemlisi “İslam Karşıtlığıdır”.¹

Bu sorun çok yönlü ve çok bileşenli bir yapıya sahiptir. Bu bileşenlerin başında insanlar arası ilişkilerde etik değerlere ilişkin bilgi eksikliği, insan hakları fikrinin belgelerden tek tek insanlara ulaşmasındaki anlama ve kavrama yanlışları, söylemsel şiddet ve nefret dilinin kişiler üzerindeki etkisi ve bunda hızlı iletişim ve medyanın rolü, hukuki yetersizlikler gibi olumsuz etkenler bulunmaktadır.²

İslam karşıtlığı en basit anlamıyla, İslam dinine mensup kişilere karşı duyulan düşmanlık anlamına gelmektedir. Bu kavram “Müslümanlara karşı ayrımcılık ve dışlanma başta olmak üzere fiziksel şiddete kadar varan bir durumu ifade etmektedir.”³ Bu ise yaygın bir biçimde “İslamofobi” olarak adlandırılmaktadır. Kelime anlamı “İslam korkusu” olan İslamofobi, aslında günümüzde yaşanan bu sorunun tam karşılığı değildir. Bu sorun daha çok İslam karşıtlığı/İslam düşmanlığı kavramıyla ilgilidir.⁴ İslam karşıtlığı ayrıca “İslamofobinin bir sonucu olmaktadır. Zira İslamofobide henüz İslam ve Müslümandan korkma ve şüphe etme halinde olan durum, anti-İslamizmde psiko-patolojik bir hal almakta ve ‘İslam karşıtlığına’ yol açmaktadır”.⁵

Bu tartışmalarla birlikte, İslam karşıtlığı kendisini Batı dünyası olarak adlandıran Avrupa, Amerika ve Avustralya’yı da içine alan ülkelerde yaygın ve etkili bir durum olsa da, sorunun sadece Doğu-Batı ekseninde tartışılması doğru bir yaklaşım olarak gözükmemektedir. İslam karşıtlığı, yalnızca “Batılılar”

¹ Huriye Yıldız, İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.1

² Huriye Yıldız, İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.2

³ Kadir Canatan, İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım, Derleyen: Kadir Canatan, Özcan Hıdır. Ankara:Eskiyeni Yayıncılık, 2007, s.58

⁴ Huriye Yıldız, İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.2

⁵ Özcan Hıdır, Anti-İslamizm ve Anti-Semitizm: Tarihsel ve Kavramsal Farklılıklar ve Benzerlikler, Derleyen: Kadir Canatan, Özcan Hıdır, Ankara: Eskiyeni Yayıncılık, 2007, s.83

tarafından “Doğululara” ya da “Hıristiyanlar” tarafından “Müslümanlara” uygulanan bir düşmanlık biçimi değildir. Konuyu Doğu-Batı veya oryantalizm çerçevesinde tartışmak da bu sorunun eksiksiz ve tam bir biçimde ortaya konulmasına engel olmaktadır. Bu düşmanlık Çin’de herhangi bir dini inancı olmayan kişilerde, İsrail’de Yahudilerde, Myanmar’da Budistlerde olduğu gibi dünyanın farklı bölgelerinde seküler veya dini, farklı gruplarda ortaya çıkabilmektedir.⁶ Fakat konumuzla ilgisinde son dönemde İslam karşıtı eylem ve saldırıların Batı dünyasında sık görülmesi ve olayların başlangıç ve düğümlenme noktalarının Batı’da ortaya çıkan düşünce akımlarından beslenmesi sebebiyle bu makalede genel olarak “Batı” dünyasındaki örnekler üzerinden bir değerlendirme yapılması daha uygun düşecektir.

Batı dünyası genel kanı olarak, insan hakları kavramının kendi medeniyetlerinin bir parçası olduğunu, İslam medeniyetinin insanlığın çocukluk dönemini temsil ettiğini ve dolayısıyla insan haklarından yoksun olduğu varsayımını benimsemektedir⁷. Tarih boyunca Batı toplumunun İslam’a bakışı pek bir değişiklik göstermemiştir. İspanya’daki Endülüsler dönemi ile beş yüzyıllık birlikte yaşama tecrübesi de bu anlayışın değişmesine neden olamamıştır. Batının İslam anlayışı tamamen bir “tehdit algısından” ibarettir.⁸ Esasında, “Batılı İslam algısının birtakım sabitelerine işaret edilebilir. Örneğin VIII. Yüzyılda İslam karşıtı ilk polemikleri kaleme alan Şamlı St. John’un (Yuhannaed-Dımaşkî)⁹ Hz. Peygamber’i ‘sahte peygamber’ olarak suçlamasıyla, iki binli yıllarda Amerikalı Evangelist Jerry Falwell¹⁰’in Hz. Peygamber’in ‘terörist’ olduğunu söylemesi arasında göz ardı edemeyeceğimiz bir bağlantı ve süreklilik vardır”.¹¹

⁶ Huriye Yıldız, *İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.21

⁷ Recep Şentürk, *İnsan Hakları ve İslam*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007, s.110

⁸ Huriye Yıldız, *İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.20

⁹ Bkz. ***Yuhanna Ed-Dımaşkî**- Hristiyan Teolog, (D. .../Dımaşk- Ö.749) Eserlerini Grekçe yazan Yuhanna’nın başlıca konularını hıristiyan ilâhiyatı, İslâm’a yönelik eleştiriler, Kitâb-ı Mukaddes yorumu ve ahlâk teşkil eder. Yuhannâ ed-Dımaşkî’nin İslâm’a karşı yazıldığı kesin olarak bilinen çalışması, E Page tes Gnoseostur. Ortaçağ boyunca hıristiyan dünyasının İslâm hakkında geliştireceği polemiklerin ilk nüvesini oluşturan bu küçük hacimli eserin etkisi yüzyıllarca devam etmiştir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yuhanna-ed-dimaski> Erişim Tarihi: 13.07.2019

¹⁰ Bkz. ***Jerry Laymon Falwell,Sr.**, (1933-.2007, Lynchburg, ABD.) Amerikan dini lider, televizyoncu ve Ahlaki Çoğunluk adlı muhafazakar ve sosyal değerlerin teşviki için kurulan siyasi örgütlenmenin kurucusu. <https://www.britannica.com/biography/Jerry-Falwell> Erişim Tarihi:13.07.2019

¹¹ İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, İsam Yayınları, İstanbul, 2007, s.14

İslam karşıtlığının, gündend güne yayılarak adeta bir propaganda malzemesi yapılışında ve Müslümanların tehdit olarak algılanmasında önemli bir faktör de medyadır. Dünya üzerinde yaşayan insanların birçoğu Müslümanları ve İslam'ı medyanın verdiği bilgiler ölçüsünde tanımaktadır. Bu sebeple özellikle batı medyası tarafından televizyonlar, filmler, gazeteler, kitaplar, dergiler ve karikatürlerle İslam karşıtlığı sürekli olarak gündemde tutulmaktadır. 11 Eylül öncesi de var olan bu tutum, 11 Eylül saldırıları sonrasında daha da şiddetlenerek devam etmektedir.¹²

İslam karşıtlığının medyadaki yansımalarında en önemli dönüm noktası ise, Hz. Muhammed (sav) ile ilgili olarak yayımlanan ve tartışmaları günümüze değin devam eden karikatürlerdir. Bunlar 30 Eylül 2005 tarihli sayısında "Muhammed'in Yüzleri" başlığı altında yayımlanmıştır. Özellikle gazetenin kendi çalışanlarının çizdiği üç karikatür, Hz. Muhammed'e (sav) doğrudan hakaret içermektedir. Karikatürler içerisinde en tepki toplayanı ise, Kurt Westergaard'ın Hz. Peygamberi (sav) üzerinde Kelime-i Tevhid yazılı olan bomba şeklindeki sarığıyla çizdiği karikatürdür.

Özellikle bu karikatür, Hz. Muhammed (sav) ile birlikte Müslümanları terörist olarak göstermesi nedeniyle, İslam dünyasında büyük tepkilerle karşılanmıştır. Karikatürlerin yayımlanmasından sonra Jyllands Posten gazetesi ve Danimarka Hükümeti dünya genelinde protesto edilmiştir. Danimarka Başbakanı Rasmussen ise söz konusu çizimlerin ifade ve basın özgürlüğü kapsamında olduğunu dile getirerek tepkilerin artmasına yol açmıştır.¹³ Sonrasında yaşanan olaylar bu tutumun apaçık bir provakasyon olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa günümüz çok kültürlü toplumlarında büyük kısmını dinsel normların oluşturduğu bütün kültürel normlara saygı, yine bu çok kültürlülüğün getirdiği bir gerekliliktir.¹⁴

Danimarka medyasından Jyllands Posten gazetesine benzer bir karikatür çizme teklifine olumsuz yanıt veren karikatüristlerden biri olan Claus Bigum, Hz. Muhammed (sav) karikatürünü neden çizmediğini şöyle açıklamaktadır; "Jyllands Posten gazetesi, ifade ve basın özgürlüğünü savunmaktan ziyade, başka amaçlar peşindedir: Böyle bir girişim, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin Yahudilere yaptığı gibi, Müslümanları genelleştirme ve milliyetçiliği

¹² Huriye Yıldız, İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.28

¹³ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060203_cartoon_protests.shtml Erişim Tarihi: 19.04.2019

¹⁴ İoanna Kuçuradi, İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Ankara, 2011, s.136

güçlendirmek amacına yönelik aptalca bir girişimdir. Bu ifade özgürlüğünü test etmek değil; bana göre ateşe benzin dökmektir”¹⁵ ifadelerini basınla paylaşan Claus Bigum, oluşturulmak istenen provokasyona dikkat çekerek dergiyi sert bir dille eleştirmektedir.

Bu tip olayların Avrupa ve diğer batı ülkelerinin günlük yaşamı içerisinde ve özellikle medyada son dönemde bir artış göstermiş olması, Batıda yeniden canlandırılmış olan ırkçılığı, beyaz ırkın üstünlüğünü savunan oluşumlar,¹⁶ yabancı düşmanlığı ve nihayetinde İslam karşıtlığı gibi ideolojileri yükseltmiş olup Müslümanlara yaşam hakkı tanımama, Müslümanların kendi coğrafyalarına; Huntington’un deyiimi ile “İslam’ın kanlı hudutlarına” dönmesi gerektiği algısını oluşturmuştur.¹⁷ Yine ABD’ de Donald Trump’ın 2016 seçim çalışmalarında Twitter üzerinden yolladığı mesajda, “Obama konuşmasında Müslümanların bizim spor kahramanlarımız olduğunu söyledi. Hangi spordan ve kimden bahsediyor?”¹⁸ diyerek ülkesindeki Müslüman sporcuları “yok sayması” ve seçim kampanyasını bu ve bunun benzeri İslam karşıtı propagandalarla beslemesi, sosyal ve kültürel hayatta Müslümanlara karşı tahammülsüzlüğün geldiği noktayı açıkça göstermektedir.

İletişim ve teknoloji imkânlarının altın çağını yaşadığımız günümüz dünyasında; devletler, toplumlar veya bir takım ayrılıkçı oluşumlar bir din veya topluluk hakkındaki olumsuz propagandaları veya provakatif eylemleri engelleyemediği, yasalarla güvence altına alamadığı veya bizzat desteklediğinde bu düşmanlık sadece siyasi ve toplumsal zeminde kalmamaktadır. Dünyada düzenli ordularla yapılan savaşlar çoğunlukla yerini terör ve katliamlara bırakmıştır.¹⁹ Özellikle konvansiyonel savaşların bittiği, artık kültürel ve asimetric savaşların baş gösterdiği bir dünyada doğmuş olan 1980-90 ve 2000li yılların kuşaklarını etkisi altına almaktadır. Bu popülist yaklaşımların, her insan tekindeki yansımaları göz önüne alındığında bireylerin yapıp etmeleri bu “düşmanlıkla” beslenmekte ve bu durum şiddet, cinayet ve terör eylemlerine kadar varan sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir. Şöyle ki son dönemde olmuş İslam karşıtı saldırıların temelinde Batı’nın “yeni bir tarih yazma” serüveni üzerinden yürüttüğü “geçmişteki düşmanlıklara” atıfta bulunularak adeta yeni bir “haç-hilal” kavgası-terörizmi türetilmektedir. Bunun en tipik örneklerinden

¹⁵ İsa Kuyucuoğlu, Danimarka’da Karikatür Krizi ve Sonuçları, Eskiyeni Yayıncılık. Derleyen: Kadir Canatan, Özcan Hıdır. Ankara, 2007 s.416

¹⁶ Bkz.whitepower hareketi, Avrupa Göçmen Karşıtlığı Hareketi-PEGIDA

¹⁷ Samuel P. Huntington, Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, Ankara, 1995, s.51

¹⁸ <https://twitter.com/realDonaldTrump>, Erişim: 02.05.2018

¹⁹ İnci Çakır, İnsan Haklarını Belirleme Sorunu ve Barış Hakkı, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 68

birine geçtiğimiz mart ayında Yeni Zelanda’da gerçekleştirilen cami saldırısında rastlamaktayız.

2. Yeni Zelanda Cami Saldırısı ve İslam Karşıtlığı İle İlişkisi

Yeni Zelanda’da 15 Mart 2019 Cuma günü yerel saatle 13.40’da Christchurch kentindeki Al Noor ve Linwood camilerine terör saldırısı gerçekleştirilmiştir. Yeni Zelanda polisi, 50 kişinin yaşamını yitirdiği, 48 kişinin ise ağır yaralandığı silahlı saldırının failinin, 28 yaşındaki Avustralyalı Brenton Harrison Tarrant olduğunu belirlemiştir.²⁰ Doğrusu bunu belirlemenin pek de zor olduğu söylenemez. Çünkü saldırgan Tarrant, aylardır tasarladığını ifade ettiği terör eylemini sosyal medya hesabı üzerinden canlı yayınlamıştır. Yayında Tarrant’ın camilerin bulunduğu bölgeye kendi kullandığı araçla ilerlerken fonda Sırp milliyetçisi Çetniklerin bir marşını dinlediği görülmektedir.²¹ Arabasını park etmesi ve üzerinde çeşitli sembollerin olduğu 5 adet silahı alması gibi eylemini destekleyen öğeler kayıtlarda geçmektedir. Al Noor Camii’nin kapısında karşısına ilk çıkan 71 yaşındaki mühendis Davud Nabi’nin²² “Hello brother”, “Merhaba kardeşim” olan dostane sözlerine aldırış etmeden ilk olarak onu öldürdüğü görülmektedir. Ardından Cuma namazı için hazırlanan Müslümanların üzerine tıpkı bir sanal oyundaymış gibi ateş açmaktadır.

Doğrudan İslam karşıtı, ırkçı bir terör saldırısı olarak niteleyebileceğimiz bu olay; sosyal medya sitesi Facebook üzerinden 16 dakika boyunca canlı yayın yapılmasıyla benzer saldırılardan farklı ve daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Belki de bundan sonra terör eylemi gerçekleştiren kişilerin yeni yönteminin bu tip şeyler olacağı düşünülmektedir. Hâlbuki Facebook isimli sosyal medya kuruluşunun kullanım sözleşmesinde geçen “hizmet koşullarının” 1/5 inci maddesinde “zararlı davranışlarla mücadele etmek**”²³ kısmında, bu kanalın yanlış amaçlarla

²⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/yeni-zelanda-da-2-camiye-saldiri-/0/15.03.2019-tarihli-yayin-erişim-tarihi.10.04.2019>

²¹ Şarkıda/marşta Türk karşıtı sözler yer alırken, diğer taraftan Bosna kasabı olarak bilinen Radovan Karadzic’e övgüler yer almaktadır.

²² * Davud Nabi, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgalinden ötürü ülkesinden ayrılarak Yeni Zelanda’ya iltica etmiş biridir.

²³ **Bakınız: Facebook/ Hizmet Koşulları/ Zararlı davranışlarla mücadele etmek/ Topluluğumuza korumak ve desteklemek: İnsanların Facebook’ta bir topluluk oluşturması için öncelikle kendilerini güvende hissetmesi gerekmektedir. Dünyanın dört bir yanında sadece bu amaçla çalışan ekiplerimiz bulunuyor. Ayrıca Ürünlerimizin kötüye kullanımını, başkalarına karşı zararlı davranışları ve müdahale ederek topluluğumuza destek olabileceğimiz ve onları koruyabileceğimiz durumları tespit etmek için üst düzey teknik sistemler geliştiriyoruz. Bu tür içerikler veya davranışlar hakkında bilgilendirilmemiz durumunda yardım teklif etme, içerik kaldırma, belirli özelliklere erişimi engelleme, bir hesabı kapatma, emniyet teşkilatına başvurma

kullanımında gerektiğinde müdahale etmek, yayını kaldırmak hatta emniyet teşkilatına başvurmak dahi yer almaktadır. Buna rağmen “facebook” adlı yayın kuruluşunun, yayınlara ilgili herhangi bir kısıtlama getirmediği gibi hizmet politikasında yer alan emniyet teşkilatına başvurduğuna dair bir açıklamaya da rastlanmamıştır.

Canlı yayın eşliğinde yapılan bu katliamla, saldırganın kendi ideolojisini ve İslam karşıtlığı mesajlarını daha fazla kitleye ulaştırmayı hedeflediği apaçık görülmektedir.

Bu İslam karşıtı terör saldırısının bir diğer tartışılması gereken yönü ise, teröristin başına yerleştirdiği bir kamera yardımıyla adeta savaş ve şiddet içerikli bilgisayar oyunları gibi bir yayın yapmasıdır. Bu durum, son yıllarda sayıları giderek artan İslam karşıtı sembollerin olduğu dijital oyunların bir sonucu olarak da görülebilir. Çocukların ve gençlerin büyük ilgi gösterdiği bu tip oyunlarda; yıkılması gereken kötülüklerin kapısının tasviri birebir Kâbe'nin kapısıyla aynı olabilmekte, Allah yazısının, ezanın, özetle Müslümanların kutsalı ve sembolü olan her türlü argümanın kullanıldığı görülmektedir. Teröristin kafasındaki kameranın konumu, silahın cinsi (ABD'nin av tüfeği olarak piyasaya sürdüğü yarı otomatik Colt AR-15), silahın açısı vb. detayları itibarıyla son zamanlarda popüler bir savaş oyunu olan ve ekipmanları ve kurgusuyla oyunu oynayan kişilerde gerçek bir dünyada savaşıyor mu hissi uyandıran “PUBG mobil²⁴” oyununa benzetilmektedir.²⁵

Saldırgan, katliam öncesi kendi sosyal medya hesabı üzerinden 73 sayfalık bir manifesto²⁶ yayınlamış; bu nefret içerikli metinde kendisine Temmuz

gibi gerekli müdahalede bulunuruz. Birisinin Ürünlerimizden birini kötüye kullandığını veya zararlı davranışlarda bulunduğunu tespit ettiğimizde diğer Facebook Şirketleri ile veri paylaşımında bulunuruz. <https://tr-tr.facebook.com/legal/terms> Erişim Tarihi: 01.04.2019

²⁴ *PUBG olarak bilinen ve dünyada milyonlarca kayıtlı sanal oyuncusu bulunan PlayerUnknown's Battlegrounds, oyuncuların bir adaya düştüğü ve kalan son kişi olmak için kıyasıya mücadele ettiği çok oyunculu bir savaş oyunudur. PUBG'de rakiplere zarar veren unsurlar arasında birbirinden farklı tüfekler, el bombaları ve yakın dövüş silahları bulunmaktadır. Silah ve mühimmat almaya ek olarak, kendinizi korumak ve daha fazla yağma taşımanıza izin vermek için teçhizat almanız gerekmektedir. Yağmalayıp kavgalara girilen alan; oyun sahası olarak adlandırılan mavi bir çemberdir. Güvenli bölge dışına çıkan oyuncular hasar almaktadır. <https://www.milatgazetesi.com/doc-dr-ali-murat-kirik/pubg-tehlikesinin-farkinda-miyiz/haber-199527> Erişim Tarihi: 13.07.2019

²⁵ Dijital bir oyun olan PUBG'de oyuncular hedefteki düşmanlar silahla etkisiz hale getiriliyor. Saldırganın silah ve kamera açısının ve izlediği saldırı yöntemlerinin oyunla birebir örtüştüğü tespit edilmiştir. <https://www.gzt.com/haber/yeni-zelandadaki-terorist-neden-canli-yayin-yapti-3489724> Erişim tarihi:10.04.2019

²⁶ Ne gariptir ki bu manifesto şu sıralar 0.99 dolardan internet üzerinden satışa sunulmuştur

2011’de başkent Oslo’da ve Norveç’e bağlı Utoya Adası’ndaki gençlik kampına düzenlediği İslam karşıtı terör saldırılarında 77 kişinin öldürüldüğü 242 kişinin de yaralandığı katliamı yapan Anders Behring Breivik’i örnek aldığı belirtilmektedir. Manifestoda özetle; beyaz ırka mensup olmayanların; yani Avrupalı olmayan, Müslümanların kendi topraklarından uzak durması gerektiğini, bu saldırıyı beyaz ırkın ve Avrupa halkının varlığını sürdürme davası olarak ifade etmektedir. Manifestonun bir kısmında, Türklere de tehditler içeren saldırganın aynı zamanda bir Türk düşmanı olduğu da anlaşılmaktadır. “Ayasofya”nın minarelerinden kurtulacağına ve İstanbul’un yeniden Konstantinopolis olacağına kadar, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’a varan nefret içerikli mesajları bulunmaktadır. Saldırganın “*The Great Replacement*” adını verdiği manifesto da: “Erdoğan, halkımızın en eski düşmanlarından birinin lideri ve Avrupa’daki en büyük İslami grubun lideri”²⁷ denilerek doğrudan bir halka ve dine karşı duyulan nefret söylemini ve düşmanlığı dışa vurmaktadır. Burada saldırganın manifestosundaki bu ifadelerin insan hakları bakımından temel problemi, düşüncesini ifade etme biçiminin “human dignity” dediğimiz “insan onurunun” hiçe sayılarak söylenmesidir. Bu bakımdan bu tip söylemler, hiç kimse ya da kuruluş tarafından düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Kaldı ki İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 2. Maddesinde de belirttiği üzere, hiçbir insan etnik kökeninden dolayı ayrımcı bir muamele görmemelidir.²⁸

Manifestoda saldırıyı neden yaptığını açıklayan terörist “Why did you attack?” isimli kısımda ise, “İslam’ın kölelerinin Avrupa’dan aldığı toprakları geri almak” gibi bir sloganı kullanmaktadır. Saldırgan, uzun süredir planladığı anlaşılan bu katliam için Yeni Zelanda’yı seçme nedenini ise, saldırının daha çok ses getirmesi olarak ifade ediyor. Çünkü suç oranı düşük olan Yeni Zelanda, bu terör eylemiyle 1 günde 1 yılda verdiği kadar daha fazla kişiyi cinayete kurban vermiş bulunmaktadır. Böylece Christchurc’ta yapılan bu terör saldırısı ile Yeni Zelanda’nın, “Müslümanlar” için “kişi güvenliği” bakımından tartışmalı hale gelmesi planlanmıştır.

Tartışılması gereken bir diğer husus, teröristin silahının üzerindeki yazı ve sembollerdir. Ayrımcılık ve nefret içeren pasajlar Türkçe anlamlarıyla şöyledir;

a. Turkofagos: Türk yiyici anlamı taşıyor.

Bakınız: <https://www.europeanfreedom.com/product/gr-manifesto/> Erişim tarihi: 13.4.2019

²⁷ <https://www.radicalrightanalysis.com/2019/03/18/the-great-replacement-decoding-the-christchurch-terrorist-manifesto/> Erişim tarihi: 13.4.2019

²⁸ İoanna Kuçuradi, İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Ankara, 2011, s.144

- b. 1683:** Osmanlı İmparatorluğu tarafından Avusturya İmparatorluğu'na karşı düzenlenen ve başarısız olan 2. Viyana kuşatmasının tarihi.
- c. Refugeeswelcometohell:** “mülteciler cehenneme hoş geldiniz” anlamı taşıyan bu yazı mülteci karşıtı bir slogan olarak biliniyor.
- d. Miloş Obiliç:** Osmanlı Padişahı Sultan 1. Muradı Kosova'da şehit eden Sırp Veliht Prens.
- e. John Hunyadi:** 1440 yılında gerçekleşen Belgrad kuşatmasında Osmanlı Padişah'ı 2. Murada karşı direnen Macar komutanın adı.
- f. 1189:** Selahattin Eyyübi'nin Kudüs'ü fethinden sonra düzenlenen 3. Haçlı seferinin tarihi.
- g. Alexandre Bissonette:** 2017 yılında Kanada'da bir camiye saldırı düzenleyerek 6 kişinin yaşamını yitirmesine neden olan İslam karşıtı terörist.
- h. Antonio Bragadin:** 16. yy.da Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı fethi esnasında esirleri öldürmemek üzere imzalanan Magosa Antlaşması'na uymayarak Lala Mustafa Paşa tarafından öldürülen Venedikli komutan.
- i. Charles Martel:** 732 yılında Endülüs Emevi Devleti'ne karşı savaşan Fransız Generaldir.
- j. Anton Lundin Pettersson:** İsveç'te bir okulda 2 göçmen çocuğun ölümüne neden olan yabancı düşmanı.
- k. Odo The Great:** 721 yılında gerçekleşen Toulouse Savaşı'nda Emevileri mağlup eden Aquitaine Dükü.²⁹

Bu sembollere ve saldırıya ilişkin bazı detayları teröristin “*The Great Replacement*” adını verdiği metnin kapağındaki işaretlere ve son sayfaya koymuş olduğu fotoğraflara bakarak anlayabilmekteyiz. Bakınız Şekil 2de

Resim 1: Tazı ile (Nordic) ormanda bir adam **Resim 2 (tersi):** bir kadını kucaklayan küçük bir kız **Resim 3:** Bir ormanda piknik yapmak için arkadan resimde üç kişilik bir grup **Resim 4 (karşıt):** iki silahlı komando **Resim 5:** (İskoç?) Manzarasında ağır donanımlı elit bir asker **Resim 6 (tersi):** anne bebek çocuğunu öpüyor **Resim 7:** Kızıyla birlikte çiftçi kadın, ekim **Resim 8 (karşıt):** oğluyla birlikte balık tutan bir adam 1-4 ve 5-8 görüntüleri SS «Black Sun» sembolüyle kesişme noktalarında birleştirilir.

²⁹ <https://www.haberturk.com/49-kisinin-katili-olan-caninin-silahindaki-mesajlar-2404057/15.03.2019> tarihli yayın

The Great Replacement

Şekil 1- The Great Replacement

Şekil 2- The Great Replacement³⁰

Bu sembolik işaretlemelere bakıldığında Şekil 1'deki idealleri mümkün kılacak fotoğrafların Şekil 2'ye doğrudan yansıtıldığı açıkça görünmektedir. Birinci sembol ile 5inci resim Black Sun üzerinden karşı karşıya getirilerek

³⁰ <https://www.radicalrightanalysis.com/2019/03/18/the-great-replacement-decoding-the-christchurch-terrorist-manifesto/>

“Almanya’daki PEGİDA adlı oluşumun benzeri”³¹ etnik çoğulculuğun hâkim ve söz sahibi olduğu adeta -beyaz ırktan olmayanlardan ve Müslümanlardan temizlenmiş bir çevre- ideali yansıtılmaktadır. Dördüncü Resimdeki “düşman iki komando” figürü ile Müslümanların potansiyel bir terörist olduğu doğal haldeki hallerini sürekli aştıkları³² vurgulanmaktadır. Özetlemek gerekirse bu fotoğraf bütününden, bir tarafta göç ve göçmen karşıtlığı vurgulanırken karşısına konulan resimlerde beyaz adamın, çocukları ile iyi bir çevrede yaşayabilmesi, balık tutabilmesi ve bu gibi yüksek refah göstergesi etkinlikleri yapabilmesi; Batılı bir annenin bebeğiyle huzurlu bir yaşam sürebilmesi gibi mutluluk içeren tabloların olması isteniyorsa mültecilerin olmaması gerektiği, sonucu çıkmaktadır.

Bu sonuçlar manifestoyla da uyuşmaktadır. Saldırganın kullandığı bütün argümanlar göstermektedir ki bu terör saldırısı, sistemli, programlı ve organize bir suç olarak doğrudan “İslam karşıtlığı” eylemidir. Modern hukukta her ne kadar işaretler, semboller tek başına doğrudan bir delil ve suç unsuru teşkil etmese de saldırganın manifestosu ve teröristin yaşam safahatı ile uyuşması bakımından apaçık bir İslam düşmanlığı suçu olduğunu düşündürmektedir.

Bugüne kadar gerçekleşen İslam karşıtı saldırılar, terör eylemleri olarak nitelendirilmemiş, saldırganlar psikolojisi bozuk kişiler olarak kamuoyuna duyurulmuştu. Örneğin, ABD’nin Kuzey Carolina eyaletinde gerçekleşen ve 3 gencin ölümüyle sonuçlanan İslam karşıtı saldırıda Amerikan basını olayı komşu kavgası olarak haber yapmıştı.³³ Bu sefer Tarant’ın sosyal medya hesabı üzerinden canlı yayın yapması, öncesinde yayınladığı manifestonun içeriği, katliamın İslam karşıtı bir terör saldırısı olmadığı söylemini boşa çıkarmaktadır. Tüm bu detaylara rağmen; Batı medyasının, ABD Başkanı Donald Trump’ın, Dışişleri Bakanı Pompeo’nun ve birçok siyasetçinin saldırıyı terör eylemi olarak adlandırmaması, hadiseden bahsederken İslam ve Müslüman kelimelerini telaffuz etmemesi, yoğun eleştirilere neden olmuştur. Öte yandan ülkemizde de bazı kişilerin olay hakkında henüz bilgi sahibi olmadan “olayın camide geçmesi ve Müslümanlarla ilgili olduğunu” duyar duymaz ilk açıklamasında “İslam dünyasında yaşanan dram, İslam dünyasından kaynaklanan terör bütün dünyada

³¹ <https://www.radicalrightanalysis.com/2019/03/18/the-great-replacement-decoding-the-christchurch-terrorist-manifesto/> Erişim Tarihi: 13.04.2019

³² <https://www.radicalrightanalysis.com/2019/03/18/the-great-replacement-decoding-the-christchurch-terrorist-manifesto/> Erişim Tarihi: 14.04.2019

³³ Huriye Yıldız, (Chapell Hill Katliamı Röportajları), İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.106

farklı yorumlara yol açtı” benzeri demeçler vermesi kamuoyunda bu konudaki önyargılı tutumun ne seviyeye geldiğini göstermektedir.

Elbette dünyada ve Türkiye’de bazı kesimlerin bu önyargılı tutumunun arka planında olan bitene ilişkin dezenformasyonun yani çarpıtmanın; propaganda ve algı yönetimlerinin çok etkili olduğu kaçınılmazdır. Tarrant gibi terörist eylemleri yapabilme potansiyeli bulunan kişilerin de bu türden propagandaların medyanın ideolojik tutumları ile beslendiği bilinmektedir. Fakat son yıllardaki verilere göre Yeni Zelanda medyasında İslam karşıtı bir propagandaya rastlanamamıştır. Hatta olay sonrasında Yeni Zelanda halkının, medyasının ve Başbakan Jacinda Ardern’in inanç özgürlüğü ve göçmenlere karşı demeçleri ve sonrasındaki kuşatıcı tutumu takdirle karşılanmıştır. Özellikle bir sonraki Cuma namazında 22 Mart 2019 için Christchurc Kent Konseyinin resmi sitesinden yaptığı “saldırıda ölenler için düzenlenecek olan etkinliklerin” detaylarını anlatan duyurudaki “Resmi işlem saat 1.25’de başlayacak, saat 1.30’dan itibaren namaz çağrısı başlayacak, ardından saat 1.32’de iki dakikalık sessizlik başlayacak. 13.00 ile 14.00 arası, Müslüman cemaati dua edecek ve kalabalık sessiz kalacaktır. Bu etkinliğe katılan herkesin bileğe kadar uzanan uzun kollu kıyafetleri giymesi istenir. Kadınlar saçlarını örten başörtüsü takmalıdırlar.”³⁴ şeklindeki açıklamalar, Yeni Zelanda’da inanç özgürlüğüne verilen önem bakımından dikkat çekmektedir. Bu etkinlik Yeni Zelandalıların bu davranışlarıyla adeta “içimizden böyle bir canı nasıl çıktı” demesinin bir dışavurumu olmaktadır. Yine saldırı sonrasında Yeni Zelanda hükümetinin silah yasasını değiştirmesi³⁵ insan haklarını koruyucu bir girişim olarak değerlendirilmektedir.

Öyleyse bu aşmada bakılması gereken husus, Tarrant’ın bu saldırıyı yapmadan onu harekete geçiren sebeplerin ne olduğudur. Bunun için de, genelde Batı’nın bütününde ve Tarrant’ın özelinde, onun göçmen olarak geldiği Avustralya’da hâkim olan, son dönemde yükselen İslam karşıtlığı hareketlerine ve medya manipülasyonlarına bakılması daha doğru olacaktır. Tarrant’ı ve onun gibi teröristleri ırkçı, yabancı düşmanı ve İslam karşıtı yapan sebepler arasında ilk bakışta Avustralya’da son dönemde yükselen İslam karşıtı gazete ve yayınlar göze çarpmaktadır. Avustralya’da İslam’la ilgili medyadaki olumsuz yayınları ortaya koyan “Islam in the Media 2017”³⁶ araştırmasına göre, The Australian, The Daily

³⁴ <https://www.ccc.govt.nz/news-and-events/newsline/show/3467> Erişim tarihi: 10.04.2019

³⁵ <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2019/0012/latest/LMS181180.html> Erişim Tarihi: 13.04.2019

³⁶ Jacqui Ewart, Adrian Cherney & Kristina Murphy -19 Temmuz 2017 -News Media Coverage of Islam and Muslims in Australia: An Opinion Survey among Australian Muslims <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13602004.2017.1339496> Erişim Tarihi: 20.04.2019

Telegraph, The Herald Sun, The Courier Mail ve The Advertiser gazetelerinde 2017 yılında yayımlanan 2891 makalede ‘İslami terörizm’ veya ‘Müslüman zulmü’ deyimlerine yer verildi. Yine araştırmaya göre, bu beş gazetede 2017 yılında İslam’la alakalı yaklaşık 3 bin olumsuz³⁷ habere yer verilmiştir. Bu gazetelerin sahibinin tüm dünyada yayın organları bulunan Avustralyalı Rupert Murdoch olduğu bilinmektedir. Rupert Murdoch, tüm dünyaya yayılmış sayısız yayın organlarında İslam karşıtı propagandalar yapmakta olan bir medya patronudur. Paris saldırısı sonrasında “Müslümanların çoğunluğu barışsever olabilir ama içlerinde büyüyen Cihatçı kanserin farkına varıp ortadan kaldırılana dek onlar da sorumlu sayılmalıdır”³⁸ demesi bu açıdan düşündürücüdür. Söz konusu “sorumluluk alma” düşünüldüğünde yapılan araştırmalar “İslami terör” diye adlandırılan saldırılarda, ölen Müslüman sayısının diğer insanlara oranlara sekiz kat daha fazla³⁹ olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu terör saldırısı, İslam karşıtlığının ve İslam’ın sürekli olarak terörle ilişkilendirilmesi üzerine yapılan manipülasyonların karşısında yeni bir süreç niteliğindedir. İlk olarak Avrupa’da ilkökul düzeyinde ders kitaplarına kadar girmiş olan, İslam karşıtı söylem ve propagandalar boşa çıkmaktadır. Mesela Batı’da ilkökul kitaplarında yer alan “-Her ne kadar her Müslüman terörist değilse de, her terörist Müslüman’dır” gibi ayrımcı önermelerin, görmüş olduğu itibar ve popülist yaklaşımlar kendiliğinden çürümüştür. Buradan yola çıkacak olursak bir terör saldırısına “İslam terörü”, “Hıristiyan terörü” veya “x terörü” demek bir dine, bir topluma bir kültüre yönelik nefret söylemi geliştirmektir. Tarrant’ın terör saldırısı, bu bakımdan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 2. ve 7. Maddelerinde tanımlanmış olan “ayrımcılık yasağı hakkı” kapsamında değerlendirilmelidir.⁴⁰

3. İnsan Hakları Bakımından Değerlendirme

Avrupa Konseyi’nin hazırladığı “Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabında” yer aldığı üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyinin tüm üye Devletlerine “AİHS” deki hakları (vatandaş olmayanlar dâhil) kendi yetki alanlarındaki bütün bireyler için garanti etme yükümlülükleri getirir.”⁴¹

³⁷ https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/sb-mevlut_tezel/2019/03/20/yeni-zelanda-katliaminda-rupert-murdochin-etkisi Erişim Tarihi: 15.04.2019

³⁸ <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11338469/JK-Rowling-attacks-Rupert-Murdoch-over-Paris-tweet.html>Erişim Tarihi: 15.04.2019

³⁹ <https://www.spiegel.de/international/world/surprising-study-on-terrorism-al-qaida-kills-eight-times-more-muslims-than-non-muslims-a-660619.html>Erişim Tarihi: 16.04.2019

⁴⁰ *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi-Türkçe* http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf Erişim Tarihi: 11.07.2019

⁴¹ Erik Fribergh & Morten Kjaerum, Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, Avrupa Kon-

Bu sebeptendir ki Yeni Zelanda ve benzeri terör saldırılarının temel hareket noktası olan ırkçı, ayrımcı ve dinsel düşmanlık içeren söylem ve eylemlerden korunabilmek de bu kapsama alınmıştır. AİHM'nin Sejdic ve Finci - Bosna ve Hersek davasında “çağdaş demokratik bir toplumda, yalnızca veya belirleyici bir ölçüde bir kimsenin etnik kökeni temelinde farklı muamele görmesi nesnel olarak haklı bir nedene dayandırılmaz”⁴² kararı bunun bir kanıtı niteliğindedir.

İrksal, dini veya etnik hangi bakımdan olursa olsun bunlar ile ilgili herhangi bir ayrımcı nefret içerikli söylem, o hakkın ihlalinin kabulünü gerektirmek için yeterlidir. Bunun için ayrıca delil istenmesine gerek duyulmaz. Nitekim Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabında“ bir ayrımcılık vakasında ispat edilmesi gereken nokta, yasaklanmış bir temelde, haksız farklı muamelenin varlığının bulunmasıdır. Yani, ayrımcılık ile ilgili bir iddiayı ispat etmek için, ayrımcılık durumları etrafındaki çeşitli yan olguların kanıtlanması gerekmez”⁴³ denilmektedir. Böylece, Tarrant'ın terör eyleminden sonra yapılan iç ve dış medya ve bürokrasideki söylemlerde, olayın adeta “sıradan bir cinayet olayı” gibi yansıtılmasının haksızlığı ispatlanmaktadır.

Bilindiği üzere herhangi bir konuda fikir ve kanaat belirtmek, Evrensel Beyannamenin 19. Maddesinde “herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de” kapsamaktadır. Bu hakkın anlamı söz konusu olan fikir veya kanaat; Kuçuradi'nin deyiimiyle “ (...) böyle bir fikrin aynı konudaki bilgiye ters düşmemesi ve açık bilgisine sahip olduğumuz bir insan hakkına ters düşmemesi” ile başka bir deyişle “özgürlüklerin kötüye kullanılmaması” ile itibar görebilir.⁴⁴ Aksi halde bir kişiye, gruba, topluluğa, dine yönelik kara propagandalarla yapılan bir bilgi getirmekten uzak ifadeler, bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Bu sebeple Avrupa ve diğer Batılı ülkelerin, tıpkı anti-semitizm*⁴⁵

seyi Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA), Viyana, 2010, s.105 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_TR.pdf s.127 Erişim Tarihi: 15.04.2019

⁴² 207 AİHM Kararı, SEJDIC ve FINCI - Bosna ve Hersek [GC] (No. 27996/06 ve 34836/06), 22 Aralık 2009, paragraf 44. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Finci%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-96491%22%5D%7D> Erişim tarihi: 15.04.2019

⁴³ Erik Fribergh & Morten Kjaerum, Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, Avrupa Konseyi Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA), Viyana, 2010, s.105-106 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_TR.pdf s.127 Erişim Tarihi: 15.04.2019

⁴⁴ İoanna Kuçuradi, İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları. Ankara, 2011, s.111

⁴⁵ * **Antisemitizm**; Toplum içinde, Yahudilere karşı (ya da Samî ırkın tamamına karşı) duyulan

içeren ifadeleri yasaklaması gibi İslam karşıtı ifadeleri de yasal güvence altına alması gerekmektedir.

Bu güvencenin gerekliliğinin bir anlamı da sosyal medyanın ve internet üzerinden yayın yapan sitelerin, Netflix gibi kontrolsüz film ve dizi portallarının istendiği zaman adeta nasıl gizli bir silaha dönüştüğüyle ilgilidir. Yeni Zelanda saldırısından hemen sonra internette büyük kullanıcı kitlesine sahip olan Türkiye menşeli “Ekşisözlük” adlı forumun açtığı “Yeni Zelanda Cami Saldırısı” adlı başlıkta AA isimli yazarın, “videoyu izlerken keşke Türkiye’ye gelip bu Cuma günü camileri temizlese diye iç geçirdim” yazması, İnsan Haklarının “sürdürülebilir ve bölünemez” haklar olması bakımından dine ve etnik kökene yönelik nefret söyleminin tüm dünyada yasalarla engellenmesi gerektiğini bir daha vurgular niteliktedir.

Yeni Zelanda’daki terör saldırısı ve beraberindeki yaklaşımların İnsan Hakları bakımından sadece ayrımcılık, nefret söylemi yasağı ve ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi yeterli değildir. Saldırının görünen yüzünde bu tip anti-İslamist anlamda güçlü ve destekleyici unsurlar vardır ve bu da bu hak ihlalleri üzerinde yoğunlaşmayı beraberinde getirmektedir. Fakat bu hak ihlallerinin ötesinde, bu terör olayı doğrudan “yaşam hakkını” yok edici ve hayatta kalanlar bakımından “yaşam hakkını” kısıtlayıcı niteliktedir.

Geniş bir tanımlama ile **“yaşamış ve yaşamakta olan tüm insan topluluklarının ortak mücadelesi sonucunda oluşmuş ve batıda bir kavram olarak yansımaları bulan İnsan Hakları”**⁴⁶ bağlamında “en temel hak”⁴⁷ kabul edilen yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 3. maddesinde “Herkes, yaşam (hakkına ve), kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir”⁴⁸ ifadesiyle yer almaktadır. Bundan yüzyıllar öncesinde de ilk insan hakları belgelerinden biri kabul edilen Hz Muhammed (sav) tarafından verilen Veda Hutbesi⁴⁹’nde yaşam hakkı başta olmak üzere işkence ve ayrımcılık yasağı gibi

nefret ve düşmanlıkla kendini gösteren Yahudi karşıtlığına bağlı bir tür ırkçılıktır. En tipik örneği 2. Dünya Savaşında Hitler Almanya’sında yaşanan Yahudi karşıtı olaylardır. Bugün Avrupa da Antisemitizm yasağı içeren yasalar mevcuttur. ****Anti-Siyonizm:** Yahudi Irkının üstünlüğünü ve Filistin topraklarını işgal etmiş bulunan İsrail’in dünyadaki bütün Yahudilerin hamisi olduğu görüşünü (Bkz.Theodor Herzl) savunan (Siyonizmin) her türlü fikir, ideoloji, eylem, ticaret, terör v.s. faaliyetlerine karşı olmak ve bu tip davranışlarla mücadele etmektir.

⁴⁶ Erol Anar, İnsan Hakları Tarihi, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.28

⁴⁷ İoanna Kuçuradi, İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.116

⁴⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusüstü İnsan Hakları Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.111

⁴⁹ Ahmet Akgündüz, İslam’da İnsan Hakları Beyannamesi, Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları,

birçok insan hakkının temeli atılmıştır.⁵⁰ Evrensel Beyanname-den sonra yapılan bölgesel ya da uluslararası tüm insan haklarına ilişkin belgelerde⁵¹ de yaşam hakkı güvence altına alınmıştır.⁵² Kişinin bedensel varlığını sürdürebilme hakkı da diyebileceğimiz yaşam hakkı, savaşlar, terör olayları, göç, sağlık sorunları ve açlık gibi nedenlerle çoğu zaman engellenip ortadan kaldırılabilir.

Bu bağlamda terör saldırısında yaşamını yitirenlerin çoğu, ülkelerindeki savaş/iç savaş nedeniyle Yeni Zelanda'ya mülteci olarak veya başka nedenlerle gelmiş göçmenlerdir. Bunlar genellikle Suriye, Bangladeş, Hindistan, Pakistan, Endonezya ve Ürdün gibi ülkelerin vatandaşlarıdır. Göçe zorlanan bu insanların hikâyelerinde yine yaşam hakkını kısıtlayıcı sebepler ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yeni Zelanda saldırısında yaşamını yitiren Müslümanlardan bir kısmının da kendi ülkelerindeki -İslam düşmanlığı kaynaklı- savaşlardan kaçarak Yeni Zelanda'da yeni bir yaşam kurduğu gözlemlenmektedir.

Başta “mültecilik” sorunu ve göç olgusu, özellikle son dönemde Müslüman ülkeler üzerinde yoğunlaşan savaş ve iç karışıklıkların bir sonucu olarak değerlendirildiğinde; Batı'daki göçmen ve mültecilere yönelik yaşam hakkını kısıtlayıcı, onların **“inandıkları inanç ve değerleri yaşamalarını, kendileri olmalarını engelleyici”** yasa ve uygulamalar, toplumdaki reaktif yaklaşımlar, bu terör eyleminin ve dolayısıyla yeri geldiğinde yaşam hakkı ihlallerinin hazırlayıcı faktörleri olabilmektedir.

SONUÇ

İnsani değerler ve insan hakları, insanlık tarihi kadar uzun bir gelişim sürecine sahiptir. Bu gelişim sürecinde iki farklı yön vardır. Bunlardan birincisi, insan haklarının ilahi kökenli boyutu, ikincisi ise beşeri kökenli boyutudur. İnsan haklarındaki ilahi kökenli nitelikler, kutsal kitaplar ve peygamberler vasıtasıyla insanlara sunulmuş ve nihai şeklini İslam dini ile almıştır. İnsan onuru modern insan hakları ilkelerinin temel amacıdır. İslam düşüncesinde ise insan, onurunu ilahi vahyin en son hitabı olan Kuran'la birlikte elde etmiştir. (Alak, 96/1-5)⁵³

İslam karşıtlığı, başta yaşama hakkı olmak üzere tüm temel hak ve hürriyetleri ihlal eden bir sorun olmakla birlikte, günümüz dünyasının en önemli insan

İstanbul, 1997, s.77

⁵⁰ İnci Çakır, İnsan Haklarını Belirleme Sorunu ve Barış Hakkı, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 45

⁵¹ Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi md.6, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi md.2, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi md.4

⁵² Selçuk Polat, Tıpta Aydınlatılmış Onam ve Özerklik İlkesi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 24

⁵³ Musa Bilgiz, Kur'an'da İnsanlık Onuru, Fecr Yayınları, Ankara, 2012, s.11-47

hakları problemdir. Şöyle ki; İslam’a, Müslümanlara ve hatta İslam kültürüne duyulan önyargı ve ayrımcılık, yaşadığımız dünyada insanlar arası ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak gelişen nefret, saldırganlık ve hatta terör eylemlerine kadar varabilen hadiseleri doğurmaktadır.

Önyargı, ayrımcılık, hoşgörüsüz yaklaşımlar başlı başına bir değerlendirme sorunudur. Değerlendirme ise doğrudan insansal bir etkinlik olup insanın varoluşsal bir “değerlilik anlayışı” ve davranış biçimidir. Hangi toplumda olursa olsun sözün nereye varacağını hesap etmeden, insana ilişkin “değer bilgisinden” yoksun olarak yapılan davranışlar; genelde diğer insanlara özelde ise bunu yapanın şahsında insan türüne ilişkin değere, bu günün yaygın söylemiyle “insan onuruna” zarar vermektedir. Bu bakımdan değerlendirme yaşam içerisinde gelişen bir olay, olgu veya durum karşısında “insan onurunun nerede tehlikeye düştüğünü”⁵⁴ görebilmek, gösterebilmek ve o değere uygun eylemlerde bulunabilmek anlamını taşımaktadır.

Bir insan hakları ihlali olarak ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve nefret suçları kapsamında değerlendirdiğimiz Yeni Zelanda saldırısı da bu çerçevede; “insanın değerinin görülebilmesi bakımından” bütün insanlığa acı bir tecrübe yaşatmıştır. Geçmişte yaşanan benzer hak ihlalleri ile ilgili BM ve Avrupa Parlamentosunda alınmış önemli kararlar bulunurken bu saldırıya ilişkin de uluslararası düzeyde sosyal, siyasi, hukuki ve medya eksenli adımlar atılması beklenilmektedir.

Örneğin daha yakın dönemde Avrupa Parlamentosunda benzer bir ayrımcılık türü olan Anti-semitizm ile ilgili 29 Kasım 2018’de “AB, Uluslararası Holokost Anma İttifakı ile kalıcı bir uluslar arası anlaşma sağlanarak Anti-semitizm, yasalarla bağlayıcı hale getirilmiştir.”⁵⁵ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı

⁵⁴ İoanna Kuçuradi, Etiğe Yaklaşımlar, Etikte Yaklaşımlar ve Bir “Evrensel Etik” Düşüncesi, Türkiye Felsefe Kurumu Göreme Etik Seminer Konuşması, 1997

⁵⁵ *“Üye Devletler, yükselen Antisemitizmi durdurma konusundaki taahhütlerini önemli ölçüde artırdılar. 6 Aralık 2018’de, 28 AB Üye Devletinin tümünün Adalet ve İçişleri Bakanları, “**Yahudi karşıtlıklarına karşı mücadele** ve Avrupa’daki Yahudi topluluklarını ve kurumlarını daha iyi korumak için ortak bir güvenlik yaklaşımının geliştirilmesiyle **ilgili AB Konseyi Deklarasyonu** « kabul etti (bkz. *Komisyon bildirimi*). . Beyanname, eylemin gerekli olduğu çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Bu, Üye Devletlere şunları yapma çağrısını da içerir:

- Tüm Antisemitizm türlerini önleme ve bunlarla mücadele için ulusal stratejileri, genel stratejileri dâhilinde tekrar ırkçılık;
- Uluslararası Holokost Anma İttifakı (IHRA) tanımını benimsemek; Yahudi topluluklarının güvenliğini sağlamak ve gerekli finansmanı sağlamak;
- ırkçılık ve yabancı düşmanlığı hakkında tam olarak var olan Avrupa mevzuatını uygulamak;
- Yeni gelenler için entegrasyon kursları da dahil olmak üzere, bugün Holokost ve Yahudi yaşamıyla ilgili eğitimi teşvik etmek ve öğretmenler için yeterli eğitimi sağlamak. “

tarafından yapılan konferansta yayınlanan raporla, “Antisemitizm sözlü, fiziksel ve internet saldırıları dâhil olmak üzere, Yahudilere karşı her türlü tehditler şeklinde ifade edilebilir, taciz, mülk hasarı, duvar yazısı veya diğer metin biçimleri⁵⁶” ile yasaklanmıştır. Bu rapor Avrupa Birliği’nde (AB) 28 ülkenin resmi ve gayri resmi kaynakları tarafından kabul edilmiş olup, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal alanda ve özellikle medyada antisemitizmle nasıl mücadele edileceğini bağlayıcı hükümdedir. Hiç şüphesiz ki İslam karşıtlığıyla mücadelede de en önemli araçlardan biri “medya”dır. Bugün medya, bir toplumun tamamını etkisi altına alabilecek ve ikna edebilecek bir güce sahiptir. Kitleleri yönlendirmek bakımından ise, küresel bir boyut taşımaktadır. Başka bir deyişle, medya sayesinde dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanlar aynı filmi izleyebilmekte, aynı gazeteyi okuyabilmekte, aynı karikatüre gülebilmekte ya da aynı haber ajansından bilgi edinebilmektedir. Bu Hz. Muhammed (sav) karikatürleri ve yankılarında ya da Hollywood filmlerinde ve son olarak Yeni Zelanda saldırısında görülebilmektedir. Bu sebeptendir ki, medyada yer alan her nefret içerikli yayın gibi İslam karşıtı yayınlar ve Müslümanlar aleyhinde yapılan propagandalar önlenmelidir.⁵⁷

Esasında, 11 Eylül sonrası dönemde hoşgörüyü ve toleransı işleyen, farklı olanı kabul edebilmeyi ve onunla yaşamayı öğütleyen yayınlara ve özellikle batıda Müslümanlarla ilgili olumlu tutum oluşturabilecek haberlere rastlamak yok denecek kadar azdır. Buna karşın Batı medyası, yapılan her bireysel suçu imkân buldukça değişik ilgiler kurarak İslam ile bağdaştırmaktadır. Bu da insanlarda İslam’a ve Müslümanlara karşı bilgisizliği, nefreti ve önyargıyı doğurmaktadır. Bu önyargı kişinin doğru değerlendirme yapabilmesinin önünde duran en büyük engel olup sonucunda kişileri İslam’dan ve Müslümanlardan korkmaya ve nefret etmeye itmektedir. Oysa Avrupa’nın göbeğinde yüzlerce yıl yakın ayakta kalmış olan Endülüs Emevi Devleti ile Müslümanlar, birlikte yaşama kültürüne dair en iyi örneklerden birini sergilemiştir. Öte yandan Endülüs Emevi Devletinin yıkılışından sonra bölgede yaşayan Hıristiyan görünümü Müslüman Moriskolar ise, baskı, zulüm ve İslam düşmanlığının bir başka örneğidir.⁵⁸

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-19-542_en.htmErişim Tarihi: 22.04.2019

⁵⁶ Erik Fribergh & Morten Kjaerum, Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, Avrupa Konseyi Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı(FRA), Viyana,2010,s.105 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2015-antisemitism-update_en.pdf Erişim tarihi:22.04.2019

⁵⁷ Huriye YILDIZ, İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.97

⁵⁸ Mehmet Özdemir, Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, s.352

Yeni Zelanda hadisesi ise, siyasileri, medyayı ya da toplumu yönlendirme, değiştirme vb. güçleri barındıran mekanizmaları İslam/Müslüman karşıtlığı hususunda etkisiz kılmıştır. Bu hadisede daha önce İslam karşıtlığı nedeniyle yapılan terör saldırıları gibi bir örtbas etme söz konusu olamamış; söz gelimi teröristin kimliği öldükten sonra açıklanamamış, öldürülüp denize atılamamış veya olayın gerçekleştiği ülkenin kolluk kuvvetleri sorgu esnasında edindiği bilgiyi kamuoyuna farklı yansıtamamıştır. Çünkü bu defa terör eyleminin amacını açıklayan 73 sayfalık manifesto, katliamın canlı yayında yapılması hedef şaşırtma girişimlerinin önünde büyük bir engel olmuştur. Tüm bunlar ise, görmezden gelinen İslam karşıtlığıyla mücadele için büyük bir fırsat oluşturmaktadır.

İnsan hakları ihlalleri bakımından İslam karşıtlığı, bugün kaygı verici bir boyuta ulaşmıştır. İnsanlar eylemlerini ve davranışlarını belirlerken, hukukların ve eylemlerin sınırlarını çizen «insan hakları fikri»nden uzak düşmüşlerdir.⁵⁹ Bu sorunla “insan” olan herkesin mücadele etmesi gerekmektedir. Ancak en önemli pay Müslümanların kendisine düşmektedir. Dünyanın her yerinde ‘İslam’ın adını kullanarak faaliyette bulunan terör gruplarının eylemleri değerlendirilmeli, yapılan eylemin İslam’da yerinin olup-olmadığı kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Buna örnek olarak ise, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, Taliban, el-Kaide, Deaş gibi örgütlerin, İslam dini adına yaptıkları terör eylemleri kınanmış ve bu tür eylemlerin İslam’da herhangi bir yeri olmadığına vurgu yapılmıştır.⁶⁰

İslam karşıtlığından kaynaklanan insan hakları ihlallerinin takip edilmesi ve bununla beraber gerekli mekanizmaların kurulmasında başta bireyler olarak öncü ve mücadeleci olunmalıdır. Örneğin antisemitizmin hukuki düzenlemelerle yasaklandığı gibi, Müslümanların da bu İslam karşıtlığına ilişkin söylem ve fiillerden yasalarca korunması istenmelidir. Hak ve özgürlüklerin korunmasında bu tip mekanizmalar sorunun tamamını çözemese de, büyük ölçüde etkili olmaktadır.⁶¹ Keza, “insanlar hak sahibi olma ayrıcalığından feragat etmeyip onu ellerinden geldiği kadar savunmalıdır; aksi takdirde haklarından vazgeçerse insanlığından da vazgeçerler.”⁶²

⁵⁹ İnci Çakır, İnsan Haklarını Belirleme Sorunu ve Barış Hakkı, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 72

⁶⁰ Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, DEAŞ Raporu <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/61> Erişim Tarihi: 15.07.2019

⁶¹ Huriye Yıldız, İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D, İstanbul, 2016, s.94

⁶² Immanuel Kant, Ethica Etik Üzerine Dersler, Çev: Oğuz ÖZÜGÜL, İstanbul: Pencere Yayınları, 2003,s.229

Sonuç olarak, tüm alanlarda olduğu gibi insan hakları ihlallerinde de sorunun doğru değerlendirilmesi, belirlenmesi çözümünü de beraberinde getirir. Makalemizde, İslam karşıtlığının yakın zaman örneklerinden Yeni Zelanda terör saldırısı ve yol açtığı insan hakları ihlalleri ortaya konularak, farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kazanımla beraber, İslam karşıtlığından kaynaklanabilecek hak ihlallerinin önlenmesi ve bununla mücadele edilmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akgündüz, A. (1997). İslam'da İnsan Hakları Beyannamesi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul

Anar, E. (1996). İnsan Hakları Tarihi, Ceylan Matbaacılık, İstanbul

Bilgiz, M. (2012). Kur'an'da İnsanlık Onuru, Fecr Yayınları, Ankara

Canatan, K. (2007). İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım, Derleyen: K. Canatan, Ö. Hıdır, Eskiyei Yayıncılık, Ankara

Canatan, K. , Hıdır, Ö. (2007). Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, Eskiyei Yayıncılık, Ankara

Fribergh, E. & Kjaerum, M. (2010). Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, Avrupa Konseyi Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA), Viyana

Gemalmaz, M.S. (2010). Ulusalüstü İnsan Hakları Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, İstanbul

Hıdır, Ö. (2007). Anti-İslamizm ve Anti-Semitizm: Tarihsel ve Kavramsal Farklılıklar ve Benzerlikler, Derleyen: K. Canatan, Ö. Hıdır, Eskiyei Yayıncılık, Ankara

Huntington, S.P. (1995). Derleyen: M. Yılmaz, Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, Ankara

Kalın, İ. (2007). İslam ve Batı, İsam Yayınları, İstanbul

Kant, I. (2003). Ethica Üzerine Dersler, Çeviren: O. Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul

Kuçuradi, İ. (2011). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara

Kuyucuoğlu, İ. (2007). Danimarka'da Karikatür Krizi ve Sonuçları, Derleyen: K. Canatan, Ö. Hıdır, Eskiyei Yayıncılık, Ankara

Özdemir, M. (2016). Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

Şentürk, R. (2007). İnsan Hakları ve İslam Sosyolojik ve Fıkhi Yaklaşımlar, Etkileşim Yayınları, İstanbul

MAKALELER

Ewart, J., Cherney, A. & Murphy, K.-19 Temmuz 2017 -News Media Coverage of Islam and Muslims in Australia: An Opinion Survey among Australian Muslim shttps://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13602004.2017.1339496 Erişim Tarihi: 20.04.2019

Kuçuradi, İ. (1997) Etiğe Yaklaşımlar, Etikte Yaklaşımlar ve Bir “Evrensel Etik” Düşüncesi, Türkiye Felsefe Kurumu Göreme Etik Seminer Konuşması

BELGELER/ RAPORLAR

İnsan Hakları Evrensel Beyanname (1948) http://humanrights.maltepe.edu.tr/sites/default/files/files/pdf ErişimTarihi:15.04.2019

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Roma 1950)http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf

Erişim tarihi: 20.04.2019

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, DEAŞ Raporu https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/detay/61 Erişim Tarihi: 15.07.2019

TEZLER

Çakır, İ. (2017). İnsan Haklarını Belirleme Sorunu ve Barış Hakkı, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

Polat, S. (2015). Tıpta Aydınlatılmış Onam ve Özerklik İlkesi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

Yıldız, H. (2016). İnsan Felsefesi ve İnsan Hakları Bakımından İslam Karşıtlığı, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları A.B.D. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi